

İLETİŞİM AÇISINDAN TONLAMANIN FRANSIZCA SÖZCEDEKİ TEMEL İŞLEVLERİ

İlhami SİĞİRCİ

Kırıkkale Üniversitesi

Abstract

This study aims to analyze the functions of the intonation in French discourse as it has not been studied in the past. This study is released by using the signs of international phonetic alphabet, dividing the utterance to rhythmical groups and level intonations. We essayed to clarify the functions enunciated, expressive, syntactic, communicative and semantic of the utterance in the examples special.

We have also compared the intonation functions in French and Turkish from various aspects for to focus the differences between two languages. Finally, the phrases composed in this same way can signify different meanings by using different forms of intonation. The intonation can be an starting point in the analyze of phrases. Because, the richness of the oral language is be derived from different form of intonation.

Key words: *intonation, fonctions of intonation, prosody, functional linguistics.*

1. Giriş

İletişimde önemli bir rol oynayan parçalarüstü birimler N. Troubetzkoy ve R. Jakonson dan bu yana pek çok dilbilimci tarafından ele alınır. Tonlama da parçalar üstü birimlerden biri olarak görülür.

Genel olarak Tonlama, bir sözceyi oluşturan seslerin dışında sözceye eşlik eden bütün akustik değişimleri içine alır. Bunların içinde ezgisel değişim önemli bir rol oynar. Tonlamaya katkıda bulunan diğer öğeler debi, dizem ve duraklamadır. Konuşucu açısından, tonlama ezgisi özellikle gırtlak düzeyinde kontrol edilen bir olaydır. Dinleyici açısından ezgi, sözce algılanırken ses tonu yüksekliğinin değişmesini belirtir. Tonlama, vurgulamayı ve tonlamabirimleri inceleyen bürünbilimin alanlarından biridir. Çift eklemliliğin dışında, ama

bildirinin tam içinde yer alır, bildiriye eşlik eder; anlama duygusal, yananlamsal ve coşkusal öğeler katar. Dolayısıyla, sözcedeki tonlamanın işlevlerinin incelenmesi sözdizimsel ve biçimbilimsel öğelerin incelenmesi kadar önemlidir. Bununla birlikte, söylem çözümlemelerinde, sözdizimsel, biçimbilimsel ve anlambilimsel incelemeler tonlamadan daha fazla yer alırlar. Bu da tonlama biçimlerinin ya hiç gösterilmemesinden ya da uygun olmayan biçimde gösterilmesinden veya bunların incelenmesinde karşılaşılan zorluklardan kaynaklanabilir.

Tonlamanın söylemde üstlenebileceği işlevlerin çok çeşitli olduğu konusunda dilbilimciler uzlaşırlar. Bu işlevlerin tamamını ele almak son derece uzun soluklu bir çalışma gerektirdiğinden dolayı, bu çalışma çerçevesinde, iletişim açısından çok önem taşıyan tonlamanın *fonostilistik, sözcesel, anlatımsal, anlambilimsel, sözdizimsel, iletişimsel, tümce öğelerini sıralama ve ayırıcı* işlevlerini inceleyeceğiz. Zira, sözlü dilin anlatım zenginliği, beden duruşu mimikler ve hareketlerin yanında büyük ölçüde tonlamanın ses kümelerine verdiği biçimden kaynaklanır. Bununla birlikte, sözlü dil üzerine yapılan incelemelerde bu konuyu ele alan araştırmaların ikinci planda kaldığı saptanır. Oysaki tonlama, sözlü dilin en büyük zenginliğini oluşturan bürünbilimsel öğelerden biridir. Tonlamanın kendi başına anlamdan yoksun olduğu düşünülemez. Zira, Fransızca'da bir soru tümcesinin sadece çıkan tonlaması, başka herhangi bir biçimbilimsel ya da sözdizimsel öğeye gerek kalmaksızın, tek başına soru düşüncesini çağırıştırır. Bu bağlamda, sesbirimlerle tonlamabirimler arasında bir benzerlik kurulabilir, örneğin *değiştirim* tonlamabirimlere de uygulanabilir (Sığırıcı, 2001: 152-154). Kuramsal açıdan bakıldığında tonlama, anlatımın *tözünü* oluşturur. *Biçimi* de eğriler ve düzeyler olarak ortaya çıkar; bunlar da farklı tonlamabirimleri oluştururlar.

G. Faure (1970a) ve P. Delattre (1969) Fransızca'nın tonlama dizgesinin sesbirimsel terimler gibi betimlenebileceğini göstermeye çalışırlar. C. Hagège (1978) ise, tonlamabirimlerin sesbirimler gibi, konuşma zincirinin belli bir yerinde birbirlerinin yerini alamayacağını ileri sürerek, bu savı reddeder. Bu araştırmacıya göre, tonlamabirimler genellikle bütün söylem halkası üzerinde oluşurlar ve ayırıcı özellikleri yoktur, ama biçimbirimler gibi anlamlıdırlar.

G. Faures (1970b) ve P. Léon (1964), Kenneth Pike'in (1945) geliştirdiği, bir çok dile uygulanabilecek dördü bir düzeyden esinlenerek Fransızca'daki tonlama dizgesini duyusallığı göz önünde bulundurmadan betimlerler. Bu yöntemde, tonlama düzeylerini gösteren dört basamaklı bir

çizelge söz konusudur : 2. basamak konuşucunun ses düzeyine göre seçilir, yani bu basamak ses tellerinin titreşiminin normal yüksekliğine karşılık gelen bir düzeydir. Diğer basamaklarda bu basamaktan hareketle oluşturulur. 1. (en düşük düzey) ve 3. basamak 2. basamağa göre belirlenir ; 4. basamak ise ses tellerinin titreşiminin en yükseğe çıktığı düzeydir. A. Di Cristo'nun da (1969) tonlamayla ilgili yaptığı araştırmalarda bu düzeyleri kullandığı görülür. Biz de bu çalışmamızda, tonlamanın söylemdeki işlevlerini incelerken bu dörtlü düzeyi kullanıyoruz. Gerçekte, bu dörtlü düzeyin herhangi bir dilin tüm tonlama eğrilerinin biçimlerini belirtmek için yeterli olmadığını belirtmek gerekir. Örneğin, duyuşal tonlamanın yazılımı için altı düzeyli bir çizelge gerekir.

Araştırma konumuz sözlü dile odaklı olduğundan dolayı, bütün bu çalışma boyunca verdiğimiz sözcelerin uluslararası sesbilgisi abecesine (A.P.İ.) göre okunuşlarını, kaç *dizemsel gurup* (DG) dan oluştuklarını ve dizemsel grubu da (DG) biçiminde göstererek, ayrıca gerekli durumda, sözcedeki tonlamanın açık bir biçimde anlaşılabilmesi için sözcedeki tonlama düzeylerini göstermeyi de kaçınılmaz buluyoruz. Bu sayede verdiğimiz sözcelerin çözümlenmesini daha da açık duruma getirmeyi amaçlıyoruz.

2. TONLAMA VE SÖYLEMDEKİ İSLEVLERİ

Aşında birçok dilbilimci, sözcenin sonunda ses tellerinin sıklığının çıkıcı ya da inici hareketlerinden dolayı ayırıcı bir özelliğe sahip olduğu konusunda uzlaşırlar. Ne var ki sesbilim alanında sesbirimlerin ayırıcı özelliğini ortaya koymak bürünbilimdeki tonlamabirimlerden daha kolaydır. Zira, dünyada bilinen birçok dilin sesbirimlerinin listesi vardır. Oysa, farklı düzeylerin ve işlevlerin aynı dizide gerçekleşmesi bürünbilim alanında böyle bir sınıflandırma yapmayı oldukça zorlaştırır. Bu durumu göz önünde bulunduran A. Martinet (1960) gibi bazı dilbilimciler, tonlamabirimlerin sesbirimler gibi çözümlenemeyeceğini ileri sürerek bürünbilimi, sesbilim ve sesbilgisi incelemelerinin dışında tutarlar. Buna karşın, G. Faure'a göre (1970 b:46) «Bir sözcenin bürünbilimsel yapısı, sesbirimbilimsel dizge kadar kesin ve ekonomik bir dizgeye benzer.» G. Faure'un görüşü şunlara dayanır: Ezgisel dizi (continuum mélodique), sesbirimbilimsel dizi (continuum phonématique) gibi birbirine karşıt olabilen ayırık birimlere parçalanabilir. Bu ayırık birimlerin oluşumları, dağılım alanının sınırlarını belirleyen başlangıç noktalarına göre tanımlanabilir; bu birimlerin değıştirimleri de söz zincirinde yeri tam olarak belirlenebilen bir kısımda önemli duruma gelir.

2.1. Fonostilistik işlevi

R. Galisson ve D. Coste'a (1976:294) göre «tonlama, sözcenin sözdizimsel birimlere ayrılmasına, konuşan öznenin duygularını ve tutumunu ortaya koymasına yarar. Birçok durumda da, eğer alıcı tonlama yoluyla iletilmek istenen bilgiyi anlayamayacak durumdaysa, konuşma sırasında sözcü doğru olarak anlaşılabilir. Dolayısıyla da dilsel iletişim tam olarak gerçekleşmeyebilir. Zira, bağımsız bir anlamlama eksenini olarak doğuştan hemen sonra gelişmeye başlayan tonlama duyarlılığı, örneğin ikinci dili konuşanlarca tam kullanılmayınca, anlaşmanın %40'nun kayıpla gerçekleştiği ortaya çıkmıştır (Nash, 1973:32). Bu bağlamda, tonlamanın söylemde çok önemli işlevleri olduğu açıktır.

2.2. Sözdizimsel işlevi

Tonlama, sözcüleme eylemi sırasında, sözdizimsel bir ögenin üstlendiği işlevi yerine getirebilir. (Léon, 1992:129) :

Örnek 1 : /*Vous allez à l'opéra, / moi aussi.*/ [vuzale alopeRa/ mwa osi/]
 (I.DG) (II.DG) (I.DG) (II.DG)
 (Operaya gidiyorsunuz, ben de “geliyorum”)

Bu tümce tonlamasız biçimde şu biçimde oluşturulması gerekir :

/*Si vous allez à l'opéra /, moi aussi, / je viens.*/ [sivuzale alopeRa /mwa osi /ʒəvjɛ̃/]
 (I.DG) (II.DG) (III.DG) (I.DG) (II.DG) (III.DG)
 (Eğer operaya gidiyorsanız, ben de geliyorum)

Örnek 2 : /*Elle s'énerve, / moi je pars.*/ [siɛlsənɛvR/ mwa ʒə paR/]
 (I.DG) (II.DG) (I.DG) (II.DG)
 (“Eğer” kızarsa, ben giderim).

Bu tümce tonlamasız biçimde şu şekilde oluşturulması gerekirdi :

/Si elle s'énervé,/ moi, je pars/. [siɛlsɛnɛvRə/ mwa ʒə paRə/]

(I.DG)

(II.DG) (I.DG)

(II.DG)

(Eğer kızarsa, ben giderim).

Görüldüğü gibi yukarıdaki her iki örnekte de bir olasılık anlatılmak istenmektedir Bunun da “si” (eğer) bağlacı kullanılmadan sadece tonlama yardımıyla verildiği görülür.

Örnek 3: //Il neige,/ je ne sors pas/ [ilnɛ:ʒ/ ʒənəsɔRpa/]

(I.DG)

(II.DG)

(I.DG)

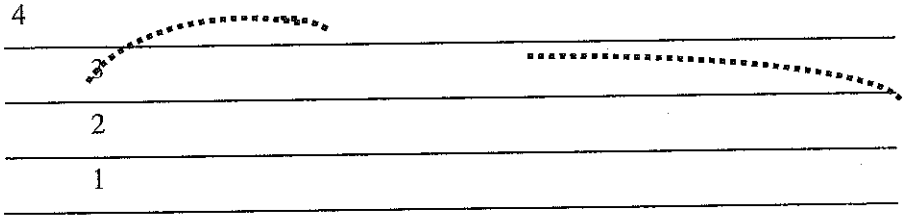
(II.DG)

(Kar yağıyor, “o halde” dışarı çıkmıyorum)

Bu tümcede de “o halde” anlamı “*donc*” “tonlamayla verilmektedir. Dolayısıyla da, burada tonlama iki tümceyi neden sonuç ilişkisiyle birbirine bağlama işlevini yerine getirmektedir. Aynı tümce, tonlamasız bir biçimde söylenirse, “*donc*” kullanılarak “*il neige, donc je ne sors pas*” [ilnɛ:ʒ/dɔ̃k ʒənəsɔRpa] biçiminde oluşturulması gerekirdi.

2.2.1. Sözdizimsel düzeyde mantıksal ilişkiler kurar

Yukarıdakilerin dışında, birbirine bağlı iki tümce arasında, ezgisel düzeyde inen ve çıkan tonlama eğrileriyle mantıksal bir ilişki kurulur:

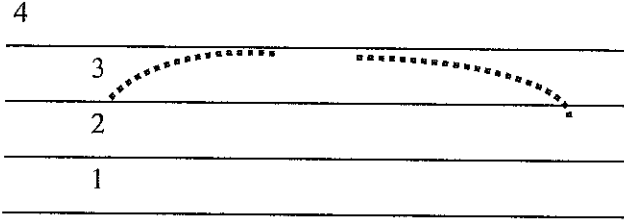

Örnek 1: *Quand il est avec sa copine/, ses soucis passent au second plan.*

(I.DG) (II.DG)
[kãtile avek sa kopin /se susi pas osəkõ plãñ]

(I.DG) (II.DG)

(Kız arkadaşıyla birlikte olunca sıkıntılarını ikinci planda kalıyor)

Örnek 2 : */ Il y a de l'orage / je ne viens pas avec toi/*

(I.DG) (II.DG)

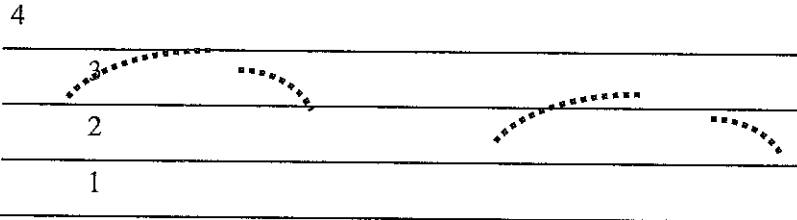
[il jadəloRaʒ/ʒən vjẽpa avək twa/]

(I.DG) (II.DG)

(Fırtına var, seninle gelmiyorum)

Bu iki örnekte, sözcemeleme eylemi anında, tümceler arasındaki bağlantı kuvvetli bir ezgisel kesintiyle alıcıya iletilmekte, alıcının iletiyi çözmesine katkıda bulunmaktadır.

2.2.2. Tonlama, sözdizimsel düzenlemeyi güçlendirebilir

/Est-ce que/ vous travaillez ?/ / Où est-elle, /la petite ?

(I.DG)	(II.DG)	(I.DG)	(II.DG)
[/ɛskə/ vu tRavaje/]		[/uetɛl /lapətit/]	
(I.DG)	(II.DG)	(I.DG)	(II.DG)
(Çalışıyor musunuz ?)		(Küçük kız nerede)	
4			
3			
2			
1			
/Ont-ils répondu/ à la question ?/		/Quand /revient-elle ? /	
(I.DG)	(II.DG)	(I.DG)	(II.DG)
[õtil Repõdy/ala kɛstjõ]		[kã /Røvjẽtɛl]	
(I.DG)	(II.DG)	(I.DG)	(II.DG)

Bu dört sözcede, soru dilbilgisel olarak oluşturulduğu için tonlama sadece bu yapıları güçlendirici bir işlev üstlenir. Zira, gerçekte bu sözcelerde soru yapmayı sağlayan *où*, *quand* sözcükleri, *özneyle yüklem yer değiştirmesi*, ve *est-ce que* soru kalıbıdır. Bu durumda, tonlama yansız biçime dönüşebilir, bir işlev üstlenmez. Bu olay, Türkçe ve Japonca gibi soru tümcelerinin bir biçimbirimle oluşturulduğu dillerde sıkça görülür. Örneğin Türkçe’de ünlü uyumuna göre değişen “-mi,” soru biçimbirimiyle tonlamaya gerek kalmadan soru tümcesi oluşturulur :

Örnek :

4	
3	
2	
1	
/Çalışma/ yaptın mı ?/	

[tʃaliʃma japtinmi]

Bu tümcede tonlama « -mi » soru eki üzerinde ykseltilmese bile, tümcenin soru tümcesi olduğunu alıcı kolaylıkla anlar. Oysaki Fransızca'da aynı tümceyi tonlamayla oluşturursak, mutlaka tonlamanın tümcenin sonuna doğru yükseltilmesi gerekir, yoksa dinleyici bu tümcenin soru tümcesi mi yoksa düz tümce mi olduğunu anlamakta oldukça zorlanacaktır ve vericiye szcesiyle ilgili soru yönelmesi olasıdır.

2.3. Anlambilimsel işlevi

Tonlama, sözdizim ve anlamla ilişkili olduğundan, söylemde anlam karışıklığını çözümleyici bir görev üstlenebilir (Lon ve Martin, 1969:57). Ayrıca, C. J. Darwin'e (1976:215) göre «tonlama, alıcının dikkatini söylemin gizil olarak bilgilendirici bazı bölümlerine yönlendirmeye, ayrıca bu söylemin dizisel düzeyde çözümlenmeye aday olan parçalara ayrılmasına yarayabilir.» Aşağıdaki vereceğimiz iki örnekle bu durumu açıklayabiliriz :

rnek 1 :

- a- /La soeur de Jacques Laval ↑/ et vous ? ↓/ [lasR d *zaklaval↑/ e vu↓]
 b- /La soeur de Jacques, ↓/ la valez-vous ? ↑/ [lasR d *zak /la valevu↑/]
 c- /La soeur de Jacques ↓/ l'avalez-vous ? ↑/ [lasR d *zak /lavalevu↑/]

Bu örnekte grldğu gibi, verici herhangi bir sözdizimsel değişiklik yapmaksızın, sadece tonlama doruğunun yerini değiştirmekle, alıcının dikkatini tümcenin herhangi bir öğesinin üzerine çekerek aynı sözcenin anlamına değişik anlamlar katabilir, anlamını tamamıyla değiştirebilir. Gerçekte, bu gibi sözceleri anlamak için brnbilime başvurmaktan başka yol yoktur. Bu durumda, bürünbilim söylemde anlam karışıklığını giderici bir görev üstlenir.

rnek 2 : *S'il l'avait vu hier, il n'aurait pas crit cette lettre*, tümcesi iki değişik biçimde dizemsel gruplara bölümlenebilir :

a- /S'il l'avait vu,/ hier il n'aurait pas écrit cette lettre./

(I.DG)

(II.DG)

[/silave vy/ hjɛR ilnoRepa ɛkRi sɛtlɛtR/]

(Eğer onu görmüş olsaydı, dün bu mektubu yazmamış olacaktı)

b- /S'il l'avait vu hier,/ il n'aurait pas écrit cette lettre./

(I.DG)

(II.DG)

[/silave vy hjɛR/ilnoRepa ɛkRi sɛtlɛtR/]

(I.DG)

(II.DG)

(Eğer onu dün görmüş olsaydı, bu mektubu yazmamış olacaktı)

Aynı tümcenin, söz dizimsel açıdan hiçbir değişiklik yapılmamasına ve aynı sözcükler kullanılmasına rağmen (a) ve (b)'de iki farklı biçimde dizimsel gruplara bölünlenerek tamamıyla farklı anlamlar içerir.

Bu duruma Türkçe'den aşağıdaki örneği verebiliriz:

a- /Adamakıllı ↑/ dövdü ↓./ [/adamaklılī /dœvdy↓/]

b- /Adam↑/ akıllı dövdü ↓./ [/adam↑/akıllī /dœvdy↓/]

Burada birbirinden ayrılan iki farklı anlam söz konusudur : (b) *adam* eylemi gerçekleştiren kişi konumundadır. Buna karşın (a)'da eylemin gerçekleşme biçimini belirtmektedir.

2.3.1. Anlam ayırıcı işlevi

Tonlamanın «temel görevi, konuşma anında alıcıya, söz zincirini söylem parçaları biçiminde eklemleyen duyulabilir belirtkeler iletmekten ibarettir» (Schneider, 1981:87). Bu da sözün anlambilim ve sözdizim açısından

yorumlanmasına olanak sağlar. Aşağıdaki örneklerde bunu açık bir biçimde görebiliriz :

4
3
2
1

a- /Tu le descend ! ↓/ [/ty læ desã ↓ /]
(I.DG) (I.DG)

Emir tümcesi : inen tonlama

(İndir onu !)

4
3
2
1

b- /Tu le descends ↑/ [/ty læ desã ↑ /]
(I.DG) (I.DG) (Düz tümce : çıkan tonlama)
(Onu indiriyorsun)

4
3
2
1

c- /Tu le descends ? ↑/ [/ty læ desã ↑ /]
(I.DG) (I.DG)

(Soru tümcesi : çıkan tonlama)

(Onu indiriyor musun ?)

Yukarıdaki sözdizimsel, biçimbilimsel ve anlambilimsel açıdan öğelerinin hiçbirinde değişiklik yapılmayan üç tümce, her defasında değişik tonlamalarla açık bir biçimde birbirlerinden ayrılırlar, tamamıyla farklı anlamları dile getirirler. Aynı biçimde, “*vous vous amusez bien !*”[vuvuzamyze bjê] (iyi eğlenin! Emir tümcesi), « *vous vous amusez bien* » (İyi eğleniyorsunuz. Düz tümce), ve “*vous vous amusez bien ?*” (iyi eğleniyor musunuz ? Soru tümcesi) tümceleri de farklı tonlama kullanılarak anlamsal olarak birbirinden ayrılırlar.

2.3.2. Anlatımsal işlevi

Bunların dışında, tonlama duyusal bir görev üstlenebilir. Fransızca’da sözceleme eylemi sırasında, farklı tonlamayla aynı sözcüye değişik anlamlar yüklenebilir : Örneğin, (*Ah !*↑) ünlemini alıcı hafif yükselen bir tonlamayla seslendirilirse, anlatılan konuya olan “ilgisini” ve “meraklılığını”, daha yüksek bir tonlamayla (*Ah !* ↑↑) seslendirirse aynı konu karşısında duyduğu “şaşkınlığı” dile getirebilir. Aynı şekilde, «*Oui*» (evet) sözcüsi de değişik tonlamalarla altı farklı anlam kazanabilir (Léon, 1992:34) :

a- /*Oui* ↓/c’est mon avis / (Ben de sizin gibi düşünüyorum)

(I.DG) (II.DG)

[/wi/ semñnavi/]

(I.DG) (II.DG)

b- /*Oui* ↓↓/j’affirme cela/ (Bunu doğruluyorum)

(I.DG) (II.DG)

[/wi/ zafîRm sêla/]

(I.DG) (II.DG)

c- /*Oui* ↑/est-ce vrai ?/ (Bu doğru mu ?)

(I.DG) (II.DG)

[/wi /ɛsvRe:/]

(I.DG) (II.DG)

d- /*Oui* ↓↑/ *c'est possible, /mais j'en doute /* (Olası, ama kuşkuluyorum)

(I.DG) (II.DG) (III.DG)

[/wi/seposi:bl/me ʒãdüt/]

(I.DG) (II.DG) (III.DG)

e- /*Oui* ↑↓/ *c'est bien clair /* (Yeterince açık)

(I.DG) (II.DG)

[/wi /sebjẽ klɛ:R/]

(I.DG) (II.DG)

f- /*Oui* ↑↑↓/ *sans doute, / au premier abord, / mais..../* (Şüphesiz, ilk bakışta, ama...)

(I.DG) (II.DG) (III.DG)

[/wi sãdüt/ opRəmje abɔR/ me:/]

(I.DG) (II.DG) (III.DG)

Anlatımsal işlevin, tonlamanın en zengin ve en ilginç işlevi olduğunu kolaylıkla söyleyebiliriz. Bu işlev konuşan özneye niyetini, alıcı açısından ruhsal durumunu, diğerinin sözüne olan tepkisini dile getirmesine olanak sağlar.

Türkçe’de bu duruma örnek verebiliriz: Sözceme eylemi sırasında, alıcı “*ya*” ↑ birimini yüksek bir tonlamayla seslendirirse, «şaşıрма», daha yüksek tonlamayla “*ya* ↑↑” (anlattığımız tam doğru değil), normal bir tonlamayla söylerse “*ya* ↓” (evet veya doğru mu ?) anlamlarına gelebilir. Ya da başka bir örnek verecek olursak : “*gel !*” [gɛl], normal seslendirmeyeyle “buyrun”, [ɛ] sesi biraz uzun seslendirilirse [gɛ:l] “kırgınlık”, aynı ses çok uzun bir biçimde söylenirse [gɛ:::l] “seninle görülecek bir hesabımız var” anlamlarına gelebilir. Bu anlamlar, farklı bağlamlarda, sözceme anındaki duruma, alıcı ve verici arasındaki ilişkiye ve ruhsal durumlarına göre değişiklik gösterebilir.

2.4. Sözcemel işlevi

Tonlama sözcemel işlevler üstlenebilir ve edimsel düzlemde, iletilerin yorumu için temel hareket noktası durumuna gelebilir :

/Mais, tu es parfait !! [/me ty e paRfe:./]

(I.DG)

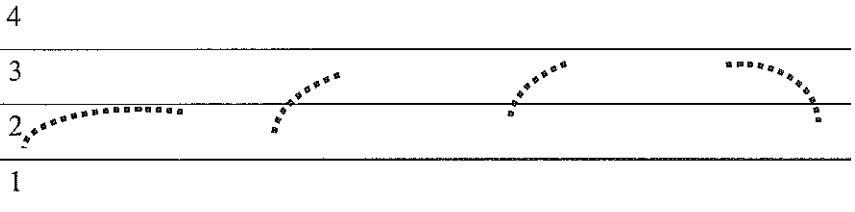
(I.D.G)

(Sen mükemmelsin!)

Bu tümce alaylı bir tonlamayla iletmek istediği anlamın tam zıddını kolaylıkla belirtebilir. Başka bir deyişle, bu tümce “*sen hiç de mükemmel değilsin*” anlamına gelir. Fransızca öğrenenlerinin bu tür tonlamaları kullanmada karşılaştıkları zorluklar ve iletişimde meydana gelen yanlış anlamaların oldukça fazla olduğunu gerek yurtiçi gerekse Fransa’da verdiğimiz Fransızca sözlü anlatım uygulamaları sırasında saptadık.

2.4.1. Tümce öğelerini sıralama işlevi

Tonlama bir tümcede sıralamayı belirtmek için kullanılabilir :

/ A Toulouse, /il y a des Turcs, /des Marocains/ et des Algériens./

(I.DG)

(II.DG)

(III.DG)

(IV.DG)

[/atuluz/il ja detyRk/demaRokẽ/e dezalʒeRjẽ/]

(I.DG)

(II.DG)

(III.DG)

(IV.DG)

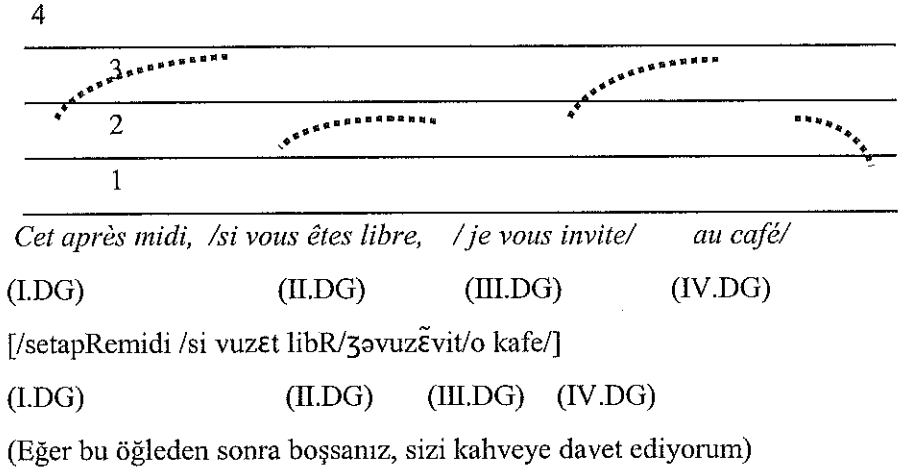
(Toulouse’da Türkler, Faslılar ve Cezayirliiler var)

Bu tümcede tonlama eğrisinin, sıralanan her öğede 2. düzeyden 3. düzeye kadar çıktığı, en son sıralanan öğede ise aşağı doğru indiği görülür. Tonlamamanın aşağı doğru inmesi alıcıya sıralanacak başka öğe kalmadığı anlamına gelir.

2.4.2. Sözcüde aşamalar düzeni işlevi

Ph. Martin ve P. Léon (1969:55) göre, tonlama söylemin birimleri arasında bir aşama düzeni kurar ve ana konuya göre niyeti belirtme işlevini yerine getirir :

Örnek 1 :

Bu örnekte görüldüğü gibi, konuşan öznenin zaman belirteci (I.DG) üzerinde tonlamayı 4. düzeye çıkardığı ve bu öğeyi tümcenin başına yerleştirdiği için önemseddiği görülür. Buna karşın, (II.DG)'de tonlamanın biraz düştüğü, bu da (I.DG)'a göre ikincinin daha az önemli olduğunu gösterir. (III.DG)'ta ise tonlamanın sözcenin devam ettiğini anlatmak için tekrar çıktığı, son öğede ise (IV.DG) tonlamanın en alt düzeye indiği görülür. Bu da tümcenin sona erdiği anlamına gelir. Bu tümcede, tonlama doruğu, (I.DG) üzerindedir, bunun yeri değiştirilebilir, alıcının dikkati tümcenin herhangi bir öğesinin üzerine çekilerek, aynı sözcenin anlamına değişik anlamlar kolaylıkla katılabilir:

Örnek 2:

/Demain,/ je vais à la discothèque /avec Murielle et Jeanne/
 (I.DG) (II.DG) (III.DG)

[/dəmɛ̃/zə ve ala diskotɛk/avɛk muʁjɛl e ʒɑ̃/]

(I.DG)

(II.DG)

(III.DG)

(Yarın Murielle ve Jeanne'la birlikte diskoteğe gidiyorum)

Bu tümcede de tonlama yardımıyla dört dizemsel grubun (I.DG, II.DG, III DG, IV.DG) herhangi birinin üzerine alıcının dikkati çekilebilir, aynı tümceye farklı anlamlar da yüklenebilir. Üzerine vurgu yapılacak ögenin tamamıyla verici öznenin seçimine bağlı olduğunu belirtmek yerindedir. Türkçe'den de bu duruma bir örnek verebiliriz :

a- Sahrıp hanımın dün↑sabah yaptığı yemek harikaydı↓ (bugün değil dün)

[sahrıp hanımın dyn ↑sabax japtıyı jemɛk harikajdı↓]

b- Sahrıp hanımın dün sabah yaptığı↑ yemek harikaydı ↓ (yaptığı kesin)

[sahrıp hanımın dyn sabax japtıyı↑ jemɛk harikajdı↓]

c- Sahrıp hanımın ↑ dün sabah yaptığı yemek harikaydı ↓ (başkasının değil)

[sahrıp hanımın↑ dyn sabax japtıyı jemɛk harikajdı↓]

d- Sahrıp hanımın dün sabah↑ yaptığı yemek harikaydı ↓ (sabah, öğleden sonra değil)

[sahrıp hanımın dyn sabax↑ japtıyı jemɛk harikajdı↓]

Bu dört sözcede, konuşan özne, tonlama doruğunun yerini değiştirmekle aynı tümcenin herhangi bir ögesinin üzerine alıcının dikkatini çekebilir, konuşmasında istediği ögeyi kolaylıkla ön plana çıkartabilir.

2.4.3. İletişimsel işlevi

Herhangi bir grup içerisinde oluşan iletişim olanakları bu grup da bulunanların birbirlerini kolayca anlamalarını sağlar. Örneğin tümcenin belli bir yerinde gerçekleştirilen sessizlik, verici tarafından dile getirilen düşünce üzerine kolaylıkla bir şüphe ya da çekince katabilir.

Örnek :

/Je pars tout à l'heure en voiture/ (sessizlik) tu viens avec moi ?./

(I.DG)

(II.DG)

[/ʒə paR tutalœR œvwatyR / ty vjɛ avɛk mwa/]

(I.DG)

(II.DG)

(Biraz sonra arabayla gidiyorum, benimle geliyor musun ?

Bu iki tümceyi birbirinden ayıran sessizlik alıcının dikkatini çeker. Bu teklifi yapan konuşan özne, arabasını alıcıyla paylaşmakta bir tereddüdü olduğunu iki tümce arasına koyduğu sessizlikle anlatır. Bu durumda toplumsal davranışlarla zorlanan sözde davet söz konusudur. Eğer, bu ileti alıcı tarafından doğru çözümlenebilirse, daveti yapanla gitmemek daha yerinde olacaktır. Zira, konuşan özne, dile getirdiği eylemi gerçekte yerine getirmeme arzusunda olduğunu “sessizlikle” dile getirir.

Tonlamanın bir başka iletişimsel işlevi ise, ıslıkla yapılan bildirimde (örneğin Bask bölgesinde ve Karadeniz bölgesinde olduğu gibi) önemli görevidir. Bu tip iletişimde verici, alıcının anlaması için basmakalıp ve geri dönebilen biçimlere başvurmak zorundadır. Ancak şunu belirtmek gerekir ki bu tür bir iletişim sınırlı sayıda olan bir grup içerisinde geçerliliğini korur. Bu grubun dışında kalanlar, kullanılan düzgüyü bilmediklerinden dolayı gerçekleştirilen iletişimi çözemeyecekleri kuşkusuzdur.

3. Sonuç

Bu çalışmada çerçevesinde, iletişim açısından tonlamanın Fransızca sözcüde temel sayılabilecek işlevleri olan *fonostilistik*, *iletişimsel*, *anlatımsal*, *sözdizimsel*, *anlambilimsel*, *tümce öğelerini sıralama* ve *sözcesel* işlevlerini verdiğimiz örneklerle, A.P.İ.'nin sunmuş olduğu simgeleri kullanarak, dizemsel

gruplara bölerek ve tonlama biçimlerini dörtlü bir düzeyle göstererek, oldukça ayrıntılı bir biçimde incelemeye çalıştık.

Tonlamanın sözcede, iletişim açısından üstlenebileceği çok çeşitli görevler olduğunu ortaya koyduk. Bu araştırmayı gerçekleştirirken, Fransızca'daki tonlama işlevlerini Türkçe'dekilerle karşılaştırmak ve okuyucunun bu iki dil arasındaki farkları anlamasına katkıda bulunmak içinde konuşulan Türkçe'den de özgün örnekler vermeye özen gösterdik.

Sözlü dilin anlatım zenginliği, beden duruşu, mimikler ve hareketlerin yanında, büyük ölçüde tonlama biçiminin anlamlı birimlere yüklediği, yeni ve hiçbir zaman sözlükte bulamayacağımız, anlamlardan kaynaklanır. Sözdizimsel ve anlamsal açıdan aynı biçimde oluşturulmuş tümceler değişik tonlamalarla karşıt ya da tamamıyla farklı anlamlara gelebilirler. Tonlamanın sözdizimin yerini nasıl aldığını, sözceler arasında mantıksal bir ilişki ve kuvvetli bir bağlantıyı ne biçimde kurduğunu, sözdizimsel düzenlemeyi ne ölçüde güçlendirdiğini, anlam karışıklığını çözümlenmede üstlendiği görevi çeşitli ilginç sözcelerle bu inceleme kapsamında ortaya koymaya çalıştık. Sonuç olarak, duyuşsal bir görev üstlenen tonlama, sözlü iletinin yorumu için temel hareket noktasıdır. Alıcının dikkatini, sözcenin gizil olarak bilgilendirici bazı bölümlerine yönlendirir, ayrıca sözcenin dizisel düzeyde, sözdizimsel ve anlambilimsel açıdan çözümlenmesine, iletişim sırasında alıcıya sözceyi halkalar biçiminde birbirine eklemeyen algılanabilir belirtkeler iletmesine yarar.

Genel olarak bakıldığında, tümcenin sonunda çıkan tonlama, tümcenin ya da iletişimin bitmediği anlamına gelir, tümcenin arkasına başka tümcelerin geleceğini önceden belirtir. Tümcenin sonunda aşağı doğru inen tonlama ise, tümcenin ya da iletişimin sona erdiğini belirtir. Kısa bir tümcede, tümcenin başında çıkan ve sonunda inen olmak üzere iki tür tonlama söz konusudur.

Ülkemizde bu konuyla ilgili incelemelerin oldukça sınırlı sayıda ve neredeyse yok denilecek düzeyde olması göz önüne alındığında, yaptığımız incelemenin genel olarak bürünbilim, dar anlamda ise Fransızca'nın tonlama dizgesini öğretimi ve araştırılması konusunda katkılar sağlayabileceğidir.

Kaynakça

- Blanche-Benveniste, C. (1990), *Le Français parlé*, CNRS, Paris, Etudes grammaticales.
- Darwin, C. J. (1976), *The perception of speech*, Carterette, E. C., Friedman, MP. (éds.), Handbook of perception, vol. VII, language and Speech, New York, London, Academic Press, San Francisco.
- Delattre, P. (1969), L'Intonation par les oppositions, *Le Français dans le monde*, 64, 6-13.
- DI CRISTO A. (1981), Aspects phonétiques et phonologiques des éléments prosodiques, *Modèles linguistiques*, 3 (2), 24-82.
- Di Cristo, A., (1969), Intonation française : Exercices structuraux pour la classe et laboratoire, *Revue de Phonétique appliquée*, 2, 64, avril-mai.
- Ergenç, İ. (1995), *Konuşma dili ve Türkçenin söyleyiş sözlüğü*, Simurg, Ankara.
- Faure, G. (1970a), Contribution à l'étude du statut phonologique des structures prosodématiques, *Studia phonetica* 3, 94-108.
- Faure, G. (1970b), *La Description phonologique des systèmes prosodiques*, La Haye, Mouton
- Galisson, R., Coste, D. (1976), *Dictionnaire de didactique des langues*, Paris, Hachette.
- Hagège, C. (1978), Intonation, fonctions syntaxiques, chaîne-système et universaux des langues, *Bulletin de la société linguistique de Paris*, 73/1, 1-48.
- Léon, P. (1992), *Phonétisme et prononciation du français*, Paris, Nathan,
- Léon, P., Léon, M. (1964), *Introduction à la phonétique corrective*, Paris, Hachette.
- Léon, P., Martin, Ph. (1969), Prolégomènes à l'étude des structures intonatives, *Studia Phonetica* 2, Didier-Erudition, Paris,
- Martin, P. (1997), La Musique de la phrase. Comment intonner une phrase française, Gezundhayt H. et Martin P., *Promenades phonétiques*, Mélodie, Toronto, 97-112.
- Martinet, A. (1960), *Problèmes de linguistique générale*, Paris, Armand Colin.
- Nash, R. (1973), *Turkish intonation an instrumental study*, The Hague.
- Pike, K. (1945), *The Intonation of american english*, Ann Arbor, University of Michigan.
- Rivenc, P. (1985), Problématique de l'énonciation en didactique des langues, *R.P.A* 76, 413-427.
- Schneider, A. (1981), *Intonation, accentuation et rythme : nature fonction et incidences sur l'apprentissage d'une langue étrangère*, Hamburg, Helmut Buske Verlag.
- Sığırıcı, İ. (2001), Etude de l'intonation du Français : Aspects fonctionnel et didactique, Atatürk Üniversitesi, *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, Dil Edinimi ve Öğretimi Özel sayısı, Sayı : 5*, Erzurum, 140-157.
- Sığırıcı, İ. (2005), *Fransızca'da söyleyiş yöntemleri, sesbilgisi*, Seçkin yayınevi, Ankara.
- Vardar, B. (1998), *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*, Abc kitabevi, İstanbul, ikinci baskı.